

نقش انقلاب اسلامی در بیداری و وحدت مسلمانان

سید مهدی بزرگی *

چکیده

جهان اسلام با آن همه سابقه درخشان خود، امروزه درون خود با مشکلات گوناگونی مواجه است. کشورهای قدرتمند و استعمارگر که دوام و بقای خود در از بین بردن اسلام و ضعیف نگهداشتن مسلمانان می‌بینند، به ترفندهای گوناگونی برای جلوگیری از وحدت مسلمانان و ایجاد تفرقه دست می‌زنند. در چنین وضعی بر تمام مسلمانان و کشورهای اسلامی فرض است که با محوریت اسلام به مقابله با چنین اهداف شوم استکباری برخیزند. این مهم در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی و راهبرد وحدت اسلامی به وسیله امام خمینی علیه السلام به منصفه ظهور رسید.

نوشته حاضر، نقش انقلاب اسلامی ایران را در بیداری و وحدت مسلمانان جهان بررسی می‌کند و راهبرد این انقلاب را درباره هماهنگی سیاست داخلی و خارجی، توجه به اصول مشترک مذاهب اسلامی و دور از سیاست‌های تفرقه‌انداز و تأثیر آن در برقراری روابط دیپلماتیک مورد اشاره قرار داده و پس از آن، علل تفرقه بین مسلمانان و اسباب تحقق وحدت اسلامی از دیدگاه امام خمینی را بررسی کرده و اقدام‌های جمهوری اسلامی ایران در تحقق این امر از برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی و تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی را تجزیه و تحلیل کرده است.

کلید واژه‌ها: انقلاب اسلامی، وحدت اسلامی، تفرقه، اصول مشترک، اخوت اسلامی، امام خمینی، امت واحده، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، سازمان کنفرانس اسلامی.

مقدمه

در عصر حاضر، بلوک‌های قدرت در عرصه روابط بین‌الملل فعال هستند؛ اما کشورهای اسلامی که روزی دارای عظمت و ابهت خاصی در جهان بودند، اکنون با مشکلات داخلی گوناگونی مواجهند. کشورهای قدرتمند اکنون برای حفظ انسجام و دوام بقای خود به دشمن تراشی‌های گوناگون روی آورده، و در این راه، به سوی اسلام نشانه رفته‌اند. دشمنان اسلام برای از بین بردن توانایی‌های

* کارشناس ارشد روابط بین‌الملل.

مسلمانان به تفردهای مختلفی دست می‌زنند که از جمله می‌توان به تلاش برای جلوگیری از وحدت مسلمانان و ایجاد تفرقه بین آنها اشاره کرد.

در چنین وضعی مسلمانان جهان می‌توانند با تجمع حول محور اسلام، اهداف شوم استکبار جهانی را با شکست مواجه سازند. این تفکر در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی به حیثه عمل راه یافته است و تلاش برای این است تا با گذشت زمان تعداد بیشتری از مسلمانان در زیر لوای اسلام گرد هم آیند. در این جهت راهبرد وحدت بین مسلمانان مطرح می‌شود.

مقاله حاضر کاری جهت بررسی و تبیین نقش انقلاب اسلامی ایران در بیداری و وحدت مسلمانان جهان است که از طریق پاسخگویی به پرسش‌های گوناگون این هدف را پوشش خواهد داد. از جمله این پرسش‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: انقلاب اسلامی ایران به چه دلیلی و در چه وضعی به وقوع پیوست؟ آثار انقلاب اسلامی برای دیگر جوامع مسلمان چیست؟ وحدت و اخوت اسلامی چگونه تعریف می‌شوند؟ اصول اساسی تحقق این اصل کدامند؟ نظر بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی علیه السلام در مورد علل تفرقه بین مسلمانان و راه حل‌های رفع این مشکل چیست؟ و سرانجام این که جمهوری اسلامی ایران برای نیل به این هدف چه اقدام‌هایی انجام داده است؟

۱. راهبرد وحدت اسلامی

منظور از راهبرد وحدت اسلامی اصولی هستند که برای تحقق این مهم باید مدنظر قرار گیرند.

۱-۱. مساعی مشترک عالمان و متفکران مذاهب اسلامی

رهبران، عالمان و اندیشه‌وران اسلامی که به طور معمول مواضع و تصمیم‌های آنها عکس‌العمل‌های محسوس و مؤثری میان یکایک مردم مسلمان به جای می‌نهد، نقش مهمی در بیداری و آگاهی افکار عمومی از بایدها و نبایدهای مذهبی ایفا می‌کنند. این نقش با توجه به مقام معنوی آنها، هم میان شیعیان و هم میان اهل تسنن اهمیت خاصی دارد و کارایی و تأثیر قابل توجهی در ایجاد تفاهم، همکاری و تقریب مذاهب اسلامی خواهد داشت؛ بنابراین، نخستین گام در جهت تحقق این مهم متوجه اندیشه‌وران و عالمان اسلامی است که هدایت عامه مردم را به عهده دارند. بدون توجه این قشر متنقد، راهبرد وحدت اسلامی عملی نخواهد بود و با همت و مساعی عالمان و متفکران همه مذاهب اسلامی سیاست‌های شوم حکومت‌های گذشته از پیکره مذاهب اسلامی زدوده، و حقایق هر مذهب آن گونه که هست، به مسلمانان نمایان می‌شود و در نتیجه

بسیاری از تعصب‌های مذهبی از بین می‌روند. این امر با تدوین کتاب‌های تقریبی و وحدت‌گرایانه، تدریس، خطابه و نیز صدور فتاوی سرنوشت‌ساز می‌تواند تحقق یابد. در این میان آنچه توجه و اهتمام بیشتر مراجع، عالمان و فقیهان اسلامی را می‌طلبد، کنترل و آگاه کردن مبلغان اسلامی از آثار سوء و زیانبار طرح مطالب و موضوعاتی است که به وحدت و یکپارچگی اسلام خدشه وارد می‌کند؛ زیرا نشر عقاید و افکاری که پایه و اساس صحیح نداشته، بر مدارک و اسناد محکم استوار نباشد، نه تنها سبب بدبینی و گمراهی عده‌ای از مردم می‌شود، بلکه باعث خواهد شد تا تمام تلاش‌ها و تصمیم‌هایی که در سیاست خارجی جهت تحقق وحدت و یکپارچگی جهان اسلام مبذول می‌شود، یکباره بی‌اثر و خنثا شوند.

۱-۲. هماهنگی سیاست داخلی و سیاست خارجی

از اصول دیگر راهبرد وحدت اسلامی، یگانگی و همخوانی سیاست داخلی با سیاست خارجی و برعکس است. با توجه به نقش و تأثیر اوضاع داخلی در تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی در صورت عدم توجه سیاستگذاران به حقایق موجود در داخل کشور چه بسا زمینه‌های تناقض‌گویی، تضاد و از دست دادن حیثیت نفوذ و قدرت خود را در صحنه بین‌المللی فراهم آورند. در مورد راهبرد وحدت اسلامی قبل از طرح و اجرای آن در عرصه روابط بین‌الملل باید عناصر گوناگون نظام سیاسی در مورد طرح و چگونگی اجرای این راهبرد، به اجماع داخلی برسند. به عبارت دیگر، تفکر تقریب و اندیشه وحدت اسلامی برای کارگزاران، اندیشه‌وران و محافل و نهادهای داخلی باید به یک باور تبدیل شود و در تمام اقدام‌ها و برنامه‌ها مورد لحاظ قرار گیرد. در صورتی که دولتی در سیاست خارجی خود، مروج و مبلغ وحدت و تقریب مذاهب اسلامی باشد ولی میان یکایک مردم و افکار عمومی پشتوانه محکمی برای جامه عمل پوشاندن به این تفکر نداشته باشد، در اجرای آن با بن بست روبه‌رو خواهد شد.

۱-۳. تأکید و توجه به اصول مشترک مذاهب اسلامی

از اصول بسیار مهم راهبرد وحدت اسلامی، به ویژه در مجامع و گردهمایی‌هایی که در آن پیروان مذاهب گوناگون اسلامی حضور دارند، توجه به اصول مورد اشتراک و اتفاق همه مذاهب اسلامی است؛ از جمله این‌که همه مسلمانان خدای واحدی را می‌پرستند؛ کتاب آسمانی آن‌ها قرآن کریم است؛ همه به سوی یک قبله نماز به پا می‌دارند؛ حضرت محمد ﷺ پیامبر تمام مسلمانان است و

حج، روزه، امر به معروف و نهی از منکر و جهاد در راه خدا و بسیاری از احکام دیگر نیز در تمام فرقه‌های اسلامی مجری هستند؛ بنابراین، تأکید و توجه بر اصول اساسی دین مبین اسلام که هر فرد را در حوزه خود مسلمان معرفی می‌کند، از اصول بسیار مهم راهبرد وحدت اسلامی به شمار می‌آید.

۱-۴. تسامح و تساهل در برابر مذاهب اسلامی و دوری از سیاست‌های تفرقه برانگیز

باید مدنظر داشت که هر یک از مذاهب اسلامی دارای مبانی فقهی خاص خود هستند که در پرتو تلاش عالمان و فقیهان هر فرقه و از طریق استنباط از مهم‌ترین منابع اسلامی یعنی قرآن و سنت پیامبر ﷺ برای پیروان آن‌ها ارائه شده است. عمل به این احکام و دستورها از سوی پیروان هر یک از مذاهب مورد احترام است؛ زیرا در نتیجه فهم و ادراک عالمان و فقیهان از اسلام بوده است؛ بنابراین، تسامح و خویش‌داری و احترام متقابل به عقاید و احکام مذاهب اسلامی و چه بسا پیروی از فقیه به صورت عمل پسندیده اسلامی، برای جلوگیری از هرگونه درگیری و جدال که باعث خدشه‌دار شدن کیان اسلام و در خطر افتادن آن می‌شود، از طرف فقیهان و عالمان توصیه شده است.

همگام با تساهل و تسامح، دوری از سیاست‌های تفرقه برانگیز دشمنان اسلام که به طور معمول با استفاده از ابزارها و شیوه‌های گوناگون در صدد ایجاد بدبینی، سوء ظن و انحراف اذهان مردم مسلمان صورت می‌گیرد، از اصول بسیار ضرور برای رسیدن به وحدت اسلامی است. در این باره به آرای دو تن از اندیشه‌وران بزرگ معاصر جهان اسلام اشاره می‌شود.

۱-۴-۱. علامه سید محمد حسین طباطبایی

«... باید همواره متذکر این حقیقت بود که اختلاف دو طایفه در فروع است و در اصول دین با هم اختلافی ندارند و حتی در فروع ضروریه دین مانند نماز، روزه، حج، جهاد، و غیر آن‌ها متفق می‌باشد و همگی قرآن و کعبه را یکی می‌دانند. خوشبختانه دنیای اسلام کم‌کم به این حقیقت پی می‌برد و تأیید فکر تقریب بین مذاهب اسلامی از طرف مراجع شیعه برای همین منظور بود و شیخ بزرگوار «الازهر» نیز این حقیقت را با کمال صراحت لهجه بیان نمود و اتفاق کامل دینی شیعه و سنی را به همه جهانیان اعلام نمود... باید هم مناقشه علمی شیعه در سطح عالی، همواره ادامه یابد تا تاریکی‌ها روشن و حقایق برای عموم کشف گردد و این امر ربطی به تعصب ورزی و حمله و نشر اکاذیب ندارد» (بی‌آزار شیرازی، رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، ۱۳۷۰، ص ۳۰ و ۳۱).

«آنچه بر سر مسلمین آمد که شوکت آنها را گرفت، همین اختلاف‌های فرقه‌ای است. بدون شک نیاز مسلمین به وحدت و اتفاق از برترین نیازها است و درد اساسی جهان اسلام، همین کینه‌های کهنه میان مردم مسلمان است. دشمن همواره از این استفاده می‌کند» (ویژه‌نامه تقریب ۱، ۱۳۶۹، ص ۸۲).

۲. نقش راهبرد وحدت اسلامی در برقراری روابط دیپلماتیک

نفع مشترک و تلاش برای حصول آن یکی از مهم‌ترین عوامل برقراری رابطه بین کشورها است و کشورها برای تأمین منافع خود از ابزارها و تاکتیک‌های گوناگون بهره می‌جویند. راهبرد وحدت اسلامی یکی از مهم‌ترین عواملی است که می‌تواند به برقراری و تعمیق روابط میان کشورهای اسلامی تبدیل شود. در عین حال در اجرای این راهبرد، سفیران کشورهای اسلامی باید چند نکته را مد نظر قرار دهند: درک درست از راهبرد وحدت اسلامی و اولویت دادن به آن، شناخت کافی و صحیح از فرقه‌های گوناگون مذاهب اسلامی، عدم تأکید بر موارد اختلاف بین مذاهب اسلامی، هماهنگی و یگانگی در سطوح مختلف دیپلماسی در مورد چگونگی تبیین و اجرای راهبرد وحدت اسلامی. همچنین باید متذکر شد که دیگر مشترکات بسیار قوی بین مسلمانان به گسترش روابط بین‌الملل اسلامی (بدون چشمداشت صرف به منافع مادی) کمک مضاعف به عمل آورد؛ برای مثال، اهتمام به امور مسلمانان و کمک به مسلمانان از نظر شرع میبین اسلام فرض است.

۳. وحدت و اخوت اسلامی

منظور از وحدت و اخوت اسلامی، وحدت و برادری است که در قرآن مجید، سیره نبوی و احادیث آمده که این‌جا کیفیت و مبانی وحدت و اخوت اسلامی را با استفاده از همین منابع بیان می‌کنیم.

قرآن، اساس و بنیان موجودیت نظام سیاسی در اسلام است که با بیان چگونگی سرنوشت اقوام و ملت‌های گذشته و با تأکید بر رمز سعادت و شقاوت آنان، انسان را مسؤول حیات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خویش در جهان معرفی، و شالوده وحدت و همبستگی را نه تنها در اسلام، بلکه در تمام ادیان توحیدی، عنصر بقا و هستی آنها قلمداد می‌کند. دیدگاه قرآن در مورد وحدت به سه دسته تقسیم می‌شود:

۳-۱. وحدت بشر

از نظر قرآن، تفاوت‌های شکلی در زبان و رنگ و آفرینش انسان‌ها به صورت شعوب و قبایل مختلف برای شناسایی بهتر یک‌دیگر است و یگانه ملاک تقرب به خدا تقوای بیشتر است؛ بنابراین، رجحان یک دسته بر دیگری مقبول نیست؛ بنابراین، با توجه به این مضمون باید راه صحیح وحدت را برگزید و پیمود.

۳-۲. وحدت ادیان توحیدی

با توجه به این‌که منشأ همه ادیان توحیدی منبع سرشار وحی است، طبیعی است که احکام و مقررات این ادیان برای رستگاری انسان‌ها اشتراک و وحدت داشته باشد. از جمله این اصول می‌توان به اعتقاد به وحدانیت خدا و تقرب به پروردگار با انجام عمل صالح و تسلیم در برابر او اشاره کرد.

۳-۳. وحدت امت اسلامی

قرآن کریم ضمن آن‌که انسان را خلیفه خدا در زمین معرفی می‌کند، مسلمانان را به سوی همبستگی و الفت و برادری می‌خواند و آن‌ها را امت واحده خطاب می‌کند. اسلام هیچ فرق و برتری از نظر رنگ، جنس و سرزمین برای انسان‌ها قائل نیست. همه انسان‌ها از یک پدر و مادر یعنی حضرت آدم و حوا زاده شده‌اند و همه انسان‌ها به رغم مقاومت‌های ظاهری از نظر اقلیم و نژاد به لحاظ فطرت دارای وحدت هستند و همه طبایع انسانی از یک اصل واحد سرچشمه می‌گیرد. قرآن می‌فرماید:

خداوند شما را از یک جان آفرید و از آن جفت او را خلق کرد و از آن دو تن خلقی بسیار در اطراف عالم از مرد و زن برانگیخت (نساء، ۱).

در این آیه شریفه، همه انسان‌ها اعم از سفید و سیاه و زرد و سرخ شامل رحمت الاهی می‌شوند. در آیات دیگر نیز امة واحده وارد شده، و این خود دلیل بر یکپارچگی انسان‌ها و عدم برتری‌های مادی و دنیایی است؛ بنابراین، به جای «ملت» «امت» به کار رفته است: «این است که امت واحده است. من نیز پروردگارتان هستم؛ پس من را عبادت کنید» (انبیاء، ۹۲). خداوند مسلمانان را خطاب می‌کند که شما امت واحدی هستید. براساس این اعتقاد هر مسلمانی موظف است وحدت و یکپارچگی امت اسلامی را حفظ کند. رمز دستیابی به آن وحدت، چنگ زدن به ریسمان الاهی،

دوری از اختلافها و نیز تألیف و ایجاد اخوت و همبستگی است. همگی به رشته دین خدا چنگ زده، به راههای متفرق نروید، و به یاد آرید این نعمت‌های بزرگ خدا را که شما با هم دشمن بودید. خدا در دل‌های شما الفت و مهربانی انداخت و به لطف خداوند همه برادر دینی یک‌دیگر شدید. در صورتی که در پرتگاه آتش بودید، خدا شما را نجات داد (آل عمران، ۱۰۳)؛ بنابراین، مسلمان‌ها یک امتند و این از ضروریات اسلام است. معنای یک امت بودن این است که باید وحدت را بین خودشان حفظ کنند. منظور از وحدت این نیست که مسلمانان در یک صف بایستند؛ بلکه وحدت در تشبث به یک منبع واحد است. تفاسیر گوناگونی از «حبل‌الله» ارائه شده است: «قرآن، احکام و مقررات دین اسلام و در بعضی از روایات شیعه از ولایت نام برده شده است. حقیقت این است که مسلمان‌ها باید به یک اصولی متشبث شوند که مورد قبول و اتفاق همه فرق اسلامی نیز باشد و آن عبارت است از اصل توحید، اصل نبوت و اصل معاد» (استاد محمد واعظ زاده خراسانی، وحدت اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۷۱، ص ۲).

بیان و رفتار حضرت رسول اکرم ﷺ در مورد برادری بین مسلمانان که در طول ۲۳ سال ابلاغ رسالت الهی برای آن کوشش وافر می‌کرد، اهمیت موضوع و وظیفه مسلمانان در نزدیک شدن هر چه بیشتر به یک‌دیگر را نشان می‌دهد. اخوت اسلامی عنصر ایجاد امت واحده، و امت واحده، اساسی‌ترین پایه نظام سیاسی اسلامی است. پیامبر اکرم ﷺ برای آن که اسلام تازه متولد شده را در برابر خطرها و تهدیدها و توطئه‌های تفرقه افکنانه دشمن بیمه کند، در نخستین روزهای هجرت در مدینه با ایجاد «پیمان مواخات» بین مسلمانان، گامی مهم و سرنوشت‌ساز را برای ایجاد حکومت اسلامی و نیز نظام سیاسی اسلام در آینده نزدیک برداشت و در پرتو برکات پربار آن نه تنها اسلام را از اساس بر پایه محکمی بنا نهاد، بلکه با تأکیدها و راهنمای‌های بعدی خویش، سیاست داخلی حکومت اسلامی را بر مبنای وحدت و اخوت اسلامی قرار داد و بدین ترتیب، از ایجاد هر گونه اختلاف و تفرقه بین مسلمانان جلوگیری کرد. در مورد برادری بین مسلمانان چه حدیثی گویاتر از این‌که در شرع اسلام آمده است: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ».

اصول و مبانی اخوت اسلامی را که پیامبر اکرم ﷺ بدان‌ها تأکید داشت می‌توان در موارد ذیل شناسایی کرد: ایمان به خدای یکتا، نفی هرگونه برتری و تبعیض، رعایت حقوق دیگران و احترام به آن، دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان او، وفا به عهد، کمک و یاری به مسلمانان.

۴. نتایج و آثار اخوت اسلامی

ایجاد اخوت اسلامی در جامعه نوپای اسلامی آثار ارزشمندی را به همراه داشت که از جمله آنها به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد:

۱. اخوت اسلامی محور اصلی سیاست داخلی پیامبر ﷺ قرار گرفت.
۲. پیامبر اکرم ﷺ در پرتو اخوت اسلامی مدینه را مرکزی برای حکوت اسلامی درآورد و نظام سیاسی اسلام را آنجا اجرا کرد و مدینه را مرکز نشر اسلام قرار داد.
۳. مسلمانان که از قبایل گوناگون اعراب بودند، همه متحد شدند و در یک جبهه واحد قرار گرفتند؛ بدین جهت، مدینه مرکزی شد که مسلمانان از دیگر سرزمین‌های عرب در شمال و شرق و غرب آن سکناگزیدند. هر مسلمانی از هر قبیله‌ای که بود، علاقه داشت در قلمرو حاکمیت اسلامی زندگی کند.
۴. اخوت اسلامی همچون سدی در برابر توطئه‌ها و تهدیدهای دشمن و عامل حفظ صیانت کیان اسلام بود.

۵. اخوت اسلامی الگویی از رفتار و کردار انسانی برای غیر مسلمانان بود و به همین دلیل یکی از عوامل جذب آنها به دین اسلام به شمار می‌رفت.

۶. اخوت اسلامی به صورت راهبردی پایدار در سیاست خارجی پیامبر اکرم ﷺ تحت عنوان وحدت اسلامی که حتی گروه‌های غیر مسلمان را در بر می‌گرفت، مطرح شد که در اثر آن عقد قراردادهای ذمه با غیرمسلمانان نقش مهمی در تألیف قلوب داشت.

۵. جایگاه وحدت اسلامی در نهضت امام خمینی علیه السلام

انقلاب اسلامی ایران با پیروزی بر رژیم ستمشاهی پهلوی، به رهبری امام خمینی علیه السلام یکی از پایه‌های مهم سیاست داخلی و خارجی خود را بر وحدت اسلامی قرار داد. دفاع از مسلمانان جهان به صورت یکی از اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قانون اساسی کشورمان آمده است. زمان رژیم طاغوت نه تنها هیچ‌گونه توجه مثبتی به مذاهب اسلامی معطوف نمی‌شد، بلکه رژیم شاه به همراه توطئه‌های استکبار جهانی برای نیل به اهداف پلید خود در ایجاد تفرقه و ستیز بین مسلمانان شیعه و سنی می‌کوشید.

ایران با چند کشور مسلمان سنی همسایه است و طبیعی است که وضعیت مردم مسلمان سنی مورد توجه کشورهای مجاور و حتی ملل اسلامی دیگر قرار داشته باشد؛ پس مدارا با این افراد جهت جلوگیری از بروز تنش با کشورهای دیگر بسیار ضرورت دارد. جمعیت‌های سنی مذهب ایران نیز

اکتراً در حواشی مرزهای جمهوری ایران سکنا گزیده‌اند که در صورت بروز یک بحران به دلیل امکان ارتباط با خارج، کنترل آن بسیار سخت خواهد بود و این بر اهمیت جلب رضای این مردم جهت حفظ یکپارچگی ایران می‌افزاید.

زمان رژیم طاغوت از آن‌جا که حاکمان و زمامداران وقت فقط به فکر منافع شخصی خود بودند، به این مسائل توجهی نمی‌شد و پیروان اهل تسنن در محرومیت‌های گوناگون فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و اقتصادی به سر می‌بردند و هیچ‌گونه مشارکتی در امور مملکتی و حکومتی نداشتند. رژیم طاغوت به انحای گوناگون این مردم محروم را در حالتی از بی‌خبری نگه داشته بود. فشارهای سخت اقتصادی و معیشتی وضعیت زندگی آن‌ها را به صورت رقت‌باری در آورده بود که اغلب برای امرار معاش یا به سوی شهرهای بزرگ کوچ می‌کردند یا به اعمال غیر قانونی مثل قاچاق مبادرت می‌ورزیدند.

در این میان، قدرت‌های استکباری به سرکردگی امریکا با ایجاد احساسات متعصبانه قومی و مذهبی نه تنها احساس ناامنی و تشویش خاطر برادران مسلمان شیعه و سنی این مناطق را فراهم می‌آوردند، بلکه گاهی درگیری‌ها و برخوردهای خونین بین برادران مسلمان ایرانی در این مناطق به راه می‌انداختند. قدرت‌های استکباری حتی از این اهرم جهت فشار بر رژیم طاغوت و گرفتن امتیاز بیشتر استفاده می‌کردند. این سیاست در زمان حکومت‌های عثمانی، صفویه و قاجاریه نیز برگ برنده‌ای در دست قدرت‌های خارجی بود.

رژیم طاغوت با تبلیغات فراوان به راه انداختن جشن ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی می‌کوشید دستاویزی برای ایجاد وحدت ملی و نیز مشروعیت بخشیدن به حکومت متزلزل خود پدید آورد؛ اما در این راه چندان موفق نشد؛ زیرا دستیابی به وحدت ملی بدون توجه به خواست‌ها و آرمان‌های هر یک از گروه‌های تشکیل دهنده کشور میسر نخواهد بود. عوامل این رژیم غافل از این‌که یگانه معیار فضیلت در درگاه خداوند تبارک و تعالی تقوا است و اسلام رجحان قومی را نمی‌پذیرد، این نکته را درک نکردند که وحدت ملی فقط در سایه تفاهم و تساهل مذهبی و احترام به حقوق و آرای همه مسلمانان این مرز و بوم پدید خواهد آمد؛ همان چیزی که تا حدی می‌توان گفت شاه عباس و نادر شاه به آن توجه کردند. آن‌ها به خوبی می‌دانستند که وحدت اسلامی جلوتر از وحدت ملی است و تا موقعی که پیروان مذاهب چه شیعه و چه سنی نتوانند به اصول و عقاید مذهبی خود عمل کنند، این کشور روی ثبات و آرامش را نخواهد دید و قادر نیست آن وحدت سیاسی را در این مرز و بوم به منصفه ظهور برساند. رژیم پهلوی حتی به این امر نیز توجه نداشت که تأکید بیش از حد بر گرایش‌های

همچون «پان ایرانیسم» و واکنش دیگر اقوام ساکن ایران را در مناطق مختلف برخواهد انگیزد. آنان بدون توجه به واقعیت‌های موجود به نوعی وحدت ملی در رؤیاهای خود می‌اندیشیدند. به هر حال، وضعیت اسفبار اقلیت‌های مذهبی مسلمان در ایران، این باور را در ذهن آن‌ها جای داده بود که مناطق آن‌ها فراموش شده و از برنامه خدمات رسانی دولت حذف شده‌اند؛ در حالی که سرمایه‌گذاری در این منطقه می‌توانست چهره منطقه را به دلیل برخورداری از منابع سرشار طبیعی دگرگون سازد و مردم آن‌جا نیز به سان دیگر نقاط ایران از حقوق و امکانات موجود بهره‌مند شوند. این وضع در دوران ستمشاهی ادامه داشت تا این که خداوند متعالی مقرر فرمود به دست ملت غیور ایران دوران سیاه و ذلت‌بار حکومت جابرانه طاغوت به پایان رسد.

۶. علل تفرقه و جدایی بین مسلمانان از دیدگاه حضرت امام خمینی علیه‌السلام

طلوع فجر انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی علیه‌السلام پرچمدار نهضت اسلامی و بزرگ منادی وحدت و تقریب مذاهب اسلامی، باعث شد تا نور امید و سرشار از تفاهم و یکپارچگی و برادری و انسانیت در قلب مشتاقانش جلوه‌گر شود. حضرت امام خمینی علیه‌السلام با اطلاع کامل و دقیق از گذشته تاریخ جهان و ایران و با توجه به آنچه نقشه‌های رنگارنگ و پلید قدرت‌های سلطه‌گر بر سر این مرز و بوم آورده‌اند، به محض ورود به ایران، در دوازدهم بهمن ماه سال ۱۳۵۷ در نخستین سخنرانی که در بهشت زهرا ایراد فرمود، ملت مسلمان ایران را به وحدت کلمه و دوری از تفرقه و جدایی فراخواند. اکنون به بررسی علل تفرقه و وحدت اسلامی از دیدگاه آن امام راحل می‌پردازیم.

۱. توطئه‌های شوم قدرت‌های سلطه‌گر

حضرت امام خمینی علیه‌السلام از بدو پیروزی انقلاب، امت اسلامی ایران را بارها به هوشیاری در برابر توطئه‌های مرموزانه دشمن، برای ضربه‌زدن به پیکر نوپای انقلاب اسلامی دعوت می‌کرد؛ از جمله «الآن اجتماعاتی هست که به اسم شیعه و سنی بنا بر ایجاد اختلاف دارند؛ همان طور که وابستگان به قدرت بزرگ امریکا در طائف این مسأله را طرح کردند و برای خدمتگزاری به شوروی است. نقشه اختلاف بین برادران را ریختند و به دنبال آن، در کشور خودمان هم اشخاصی دارند همان نقشه را پیاده می‌کنند، غافل از آن که اگر خدای نخواستہ این قدرت‌های بزرگ در ایران برگردند، نه اسلام می‌ماند و نه اهل تسننی و نه اهل تشیعی باقی می‌گذارند (صحیفه نور، ج ۱۴، ص ۱۸۱، مورخ ۱۳۶۰/۱/۲۴).

امام علیه السلام در سخنان خود، نقشه‌های تفرقه افکنانه از سوی قدرت‌های بزرگ را نه تنها مخصوص ایران، بلکه طرح و توطئه بین‌المللی برای تمام کشورهای اسلامی عنوان می‌کند و از مسلمانان می‌خواهد که در برابر این توطئه به مقابله برخیزند: «برادران اهل سنت در کشورهای اسلامی بدانند که عمال وابسته به قدرت‌های شیطانی بزرگ خیرخواه اسلام و مسلمین نیستند و لازم است مسلمانان از آنان تبری کنند و به تبلیغات نفاق افکنانه آنان گوش فرارند» (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۸۱، ۱۳۵۹/۶/۲۱).

حضرت امام خمینی علیه السلام تبلیغات گسترده دشمنان را برای تفرقه و جدایی بین مسلمانان مهم‌ترین خطر برای اسلام معرفی می‌کند: «از ملی‌گرایی خطرناک‌تر و غم‌انگیزتر، ایجاد اختلاف بین اهل سنت و جماعت با شیعیان است، و القای تبلیغات فتنه‌انگیز و دشمنی‌ساز بین برادران اسلامی است و الحمدلله در انقلاب اسلامی هیچ اختلافی بین این دو طایفه وجود ندارد و همه با دوستی و اخوت در کنار هم زندگی می‌کنند» (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۸۲).

امام در برابر این توطئه همگانی و بین‌المللی قدرت‌های سلطه‌گر می‌فرماید: «امروز روزی است که تمام طوایف مسلمین مقابل هستند با قدرت‌های شیطانی که اساس اسلام را می‌خواهند از بین ببرند. امروز روزی است که همه به دستور اسلام، به دستور قرآن با هم متحد باشند و تنازع نکنند» (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۱۰۲).

ب. دوری مسلمانان از اسلام و قرآن

یکی از علل از بین رفتن مجد و عظمت مسلمانان و پدید آمدن تفرقه و مشکلات گوناگون میان آن‌ها، دوری از اسلام و فرمان‌های قرآن کریم است.

مشکل عمده مسلمانان جهان دوری از اسلام و قرآن است و اگر مسلمانان به جهت امری که خدای تبارک و تعالی فرموده است (وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)، اگر به همین یک امر و نهی عمل می‌کردند، تمام مشکلاتشان (مشکلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی‌شان) رفع می‌شد و هیچ قدرتی نمی‌توانست با آن مقابله کند (صحیفه نور، ج ۷، ص ۱۷۶، مورخ ۵۸/۴/۱).

امام علیه السلام یکی از نقشه‌های قدرت‌های بزرگ را منحرف کردن مسلمانان از دستوره‌های قرآن و ایجاد احساسات قومی و قبیله‌ای و ملی‌گرایانه و نیز ضربه به اخوت آن‌ها ذکر می‌کند: «نقشه قدرت‌های بزرگ و وابستگان آن‌ها در کشورهای اسلامی این است که قشرهای مسلم را که خدا بین آن‌ها اخوت ایجاد کرده است و مؤمنان را به نام اخوة یاد فرموده است، از هم جدا کنند و به اسم ملت

تُرک، ملت کُرد، ملت عرب، ملت فارس، از هم جدا، بلکه با هم دشمن کنند و این درست بر خلاف مسیر اسلام و مسیر قرآن کریم است» (امام خمینی علیه السلام، رساله نوین، مسائل سیاسی و حقوقی، ترجمه و توضیح بی آزار شیرازی، ۱۳۶۰، ص ۱۴۰). «این‌هایی که به اسم ملیت و گروه‌گرایی و ملی‌گرایی بین مسلمین تفرقه می‌اندازند، لشکرهای شیطان و کمک‌کنندگان به قدرت بزرگ و مخالفین قرآن کریم هستند» (همان).

امام در مورد آلت دست قرار گرفتن قرآن به وسیله قدرت‌های شیطانی و طاغوتی و مہجوریت آن بین مسلمانان در وصیت نامه سیاسی - الهی خود یاد آور می‌شود که «... و کار به جایی رسید که نقش قرآن به دست حکومت‌های جائر و آخوندهای خبیث بدتر از طاغوتیان وسیله‌ای برای رشد و فساد و توجیه ستمگران و معاندان حق تعالی شد و مع‌الأسف به دست دشمنان توطئه‌گر و دوستان جاهل قرآن، این کتاب سرنوشت ساز نقشی جز در گورستان‌ها و مجالس مردگان نداشت و ندارد؛ حال آن که باید وسیله جمع مسلمانان و بشریت و کتاب زندگی آن‌ها باشد، وسیله تفرقه و اختلافات گردید یا به کلی از صحنه خارج شد» (وصیت نامه سیاسی، الهی حضرت امام خمینی علیه السلام).

ج. اختلاف آرا و فتاوی عالمان مذاهب اسلامی

رهبر کبیر انقلاب، در مورد این که چرا و چگونه در اسلام مذاهب گوناگونی پدید آمدند و این‌که عقیده و استنباط هر یک مورد احترام است نمی‌تواند باعث اختلاف بین مسلمانان باشد، می‌فرماید: «یک دسته از مسلمانان شیعه هستند و یک دسته از مسلمانان «سنّی»، یک دسته «حنفی» و دسته‌ای «حنبلی» و دسته‌ای «اخباری» هستند. اصلاً طرح این معنا از اول درست نبود. در یک جامعه‌ای که همه می‌خواهند به اسلام خدمت کنند و برای اسلام باشند، این مسائل نباید طرح شود. ما همه برادر هستیم و با هم هستیم. تنها علمای شما یک دسته فتوا به یک چیز دادند و شما تقلید از علمای خود کردید و شدید «حنفی»، یک دسته فتوای «شافعی» را عمل کردند و یک دسته دیگر فتوای حضرت امام صادق علیه السلام را عمل کردند، این‌ها شدند شیعه. این به دلیل اختلاف نیست. ما نباید با هم اختلاف و یا تضادی داشته باشیم. ما همه با هم برادریم. برادران شیعه و سنی از هر اختلافی احتراز کنند. امروز اختلاف بین ما تنها به نفع آن‌هایی است که نه به مذهب شیعه اعتقاد دارند و نه به مذهب «حنفی» و یا سایر فرق آن‌ها می‌خواهند نه این باشد نه آن» (صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۲۵۹، ۵۹/۴/۳۱).

د. دسیسه‌های دشمنان داخلی انقلاب اسلامی

امام در تمام مراحل انقلاب اسلامی، ملت مسلمان ایران را به هوشیاری در برابر هرگونه خطر و تهدید داخلی و خارجی ترغیب می‌کرد. در مورد حرکات مرموزانه ایادی استکبار جهانی و نیز بازماندگان فاسد رژیم طاغوت که در صدد ایجاد اختلاف در مناطق سنی نشین هستند، چنین هشدار می‌دهد: «برادران اهل سنت، برادران اهل تشیع، توجه داشته باشید، ریشه‌های فساد که شماها را در طول تاریخ تحت فشار ظالمانه و زیر چکمه‌های دژخیمان خودشان خرد کردند، الان از بین شما به حمدالله رفته و می‌روند. این‌ها در صددند با اسم‌های مختلف شماها را به جان هم بیندازند و نتیجه بگیرند... من هشدار می‌دهم به بعضی اشخاص که در صدد مفسده هستند که ما آن‌ها را می‌شناسیم؛ لکن می‌خواهیم که خودشان به اسلام توجه کنند و به اسلام خیانت نکنند. اگر شماها را داخل به اسم تشیع و تسنن بخواهید اختلاف ایجاد کنید، تکلیف برای ما پیدا خواهد شد و ممکن است خدای نخواستہ آن‌هایی که می‌خواهند با مفسده‌جویی بین برادرها اختلاف بیندازند، ما آن‌ها را می‌شناسیم به برادران اهل سنت و به برادران اهل تشیع و به همه ملت معرفی می‌کنیم (رساله نوین، مسائیل سیاسی و حقوقی، پیشین، ص ۱۴۶).

۷. عوامل و اسباب تحقق وحدت اسلامی از نظر امام خمینی علیه السلام

أ. پیروی از دستورهای قرآن کریم

بر اساس فرمان‌های قرآن همواره تأکید امام بر ضرورت وحدت بود و آن را به صورت وظیفه شرعی مطرح می‌کرد: «قرآن کریم که به ما دستور داده و به مسلمین دستور وحدت داده برای یکسال و ده سال و صد سال نیست؛ برای سرتاسر عالم است. در سرتاسر تاریخ و ما محتاج به این هستیم که عملاً وحدت را محقق بکنیم (صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۲۵۰، ۶۴/۹/۹).

حضرت امام درباره دستور صریح قرآن می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ، این آیه را همه ملاحظه کنید. همه اعتصام به حبل الله بکنید. همه برادر باشید. برادر باشید. تا در بهشت هم که اخوان بر آن سریری که هستید در مقابل هم برادر باشید» (صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۲۸۱، ۶۰/۱۰/۲۰).

ب. تشکیل حکومت و امت واحده

امام یکی از مهم‌ترین اسباب ایجاد وحدت بین مسلمانان را تشکیل حکومت می‌داند: «تشکیل حکومت برای حفظ نظام و وحدت مسلمین است؛ چنان که حضرت زهرا علیها السلام در خطبه خود می‌فرماید: امامت برای حفظ نظام و تبدیل افتراق مسلمین به اتحاد است» (ولایت فقیه، ص ۴۲).

امت واحد از نظر امام که متشکل از همه اقوام و نژادها و ملیت‌ها باشد، هدف اسلام برای مقابله با دشمنان است: «... اسلام آمده تا تمام ملل دنیا را عرب را عجم را ترک را فارس را همه را با هم متحد کند و یک امت بزرگ به نام امت اسلام در دنیا برقرار کند تا کسانی که می‌خواهند سلطه‌ای بر این دولت‌های اسلامی و مراکز اسلام پیدا کنند، به واسطه اجتماع بزرگی که مسلمین از هر طایفه هستند، نتوانند (رساله نوین، مسائل سیاسی و حقوقی، امام خمینی ۴، ص ۱۳۹).

حضرت امام در مورد تشکیل حکومت و ارتباط آن با وحدت در کتاب ولایت فقیه می‌نویسد: «ما برای این که وحدت امت اسلامی را تأمین کنیم، برای این که وطن اسلامی را از تصرف و نفوذ استعمارگران و دولت‌های دست‌نشانده آن‌ها خارج کنیم، راهی نداریم جز این که تشکیل حکومت بدهیم» (ولایت فقیه، ص ۴۱ و ۴۲).

ج. برادری

«اخوت و برادری اسلامی یکی از عوامل ایجاد وحدت و همبستگی اسلام است و موجب خیر و برکت در جامعه می‌باشند. خدای تبارک و تعالی را شکر گزاریم که همه طوایف ملت ایران، برادران شیعه مذهب و برادران اهل سنت در کنار هم با برادری برای پیاده کردن احکام اسلام کوشش می‌کنند. برادران و خواهران من! ما امروز در عصری واقع هستیم که تمام دنیا، تمام کشورها از اقصاد نقاط عالم تا این‌جا به منزله یک خانه شده‌اند. در سابق چنانچه قضیه‌ای در یک شهر واقع می‌شد، برای دیگر شهرها هیچ مطرح نبود؛ ولی امروز این طور نیست که اگر ما در این‌جا با هم اختلافی بکنیم، منحصر به شهری و یا کشوری مثل کشور ایران باشد؛ بلکه انعکاس آن در تمام کشورهای دنیا هست و بازتابش در همه‌جا هست. اسلام احکام اخلاقی‌اش هم سیاسی است. در قرآن است که مؤمنین با هم برادر هستند. این یک حکم اخلاقی، اجتماعی، سیاسی است. اگر مؤمنین طوایف مختلفی‌ای که در اسلام هستند و همه مؤمن به خدا و پیغمبر اسلام هستند، با هم برادر باشند و همان‌طور که برادر با برادر نظر محبت دارد، همه قشرها با هم نظر محبت داشته باشند علاوه بر این‌که یک اخلاق بزرگ اسلامی است، و نتایج بزرگی دارد، یک حکم اجتماعی بزرگ است و نتایج اجتماعی بزرگی دارد» (بی‌آزار شیرازی، حکیمی، مشعل اتحاد، ص ۳۷ و ۳۸).

حضرت امام علیه السلام در ادامه سخنانشان به وحدت و اخوتی که در پرتو انقلاب شکوهمند اسلامی بین برادران شیعه و سنی در ایران پدید آمده است اشاره می‌کند و این اخوت را متعلق به همه مؤمنان جهان می‌داند: «... این برادری که اکنون در ایران زیاد شده، چه آثار رحمتی دارد و چه انعکاس

رحمانیت الاهی در این کشور ایجاد شده است... این اخوت ایمانی که خدای تبارک و تعالی امر به آن کرده و میان مؤمنین منعقد ساخته، انحصار به مؤمنین یک کشور ندارد. این عقد اخوت بین تمام مؤمنین دنیا است. تمام ممالک اسلام باید با هم مثل برادر باشند و اگر چنانچه ممالک اسلامی با هم مثل برادر باشند و توده‌هایی که در هر کشوری زندگی می‌کنند، با توده‌های کشور دیگر مثل برادر نظر داشته باشند، بر همه قدرت‌های عالم سلطه خواهند شد» (همان).

د. تقیه یا پرهیز از اختلاف

از نظر امام خمینی علیه السلام تقیه دو حالت دارد: اول تقیه اضطراری که در مورد بیم از زیان جانی و مالی و آن چه متعلق به او است، و بیم از ضرر به برادران ایمانی و نیز بیم از ضرر به حوزه اسلام و ترس در ایجاد اختلاف کلمه مسلمانان به کار می‌رود. دوم تقیه به منظور مدارا کردن برای آنچه مطلوب وحدت مسلمانان با محبت و دوستی و مدارا با اهل سنت است بدون این‌که ترس و بیم در کار باشد. به هر حال تقیه به معنای سازش با ستمکاران و عدم اعلان مبارزه ضد آن‌ها و اختیار سکوت در مقابل آنان نیست.

امام صادق علیه السلام در خصوص تقیه به منظور مدارا می‌فرماید: «از عملی که باعث ننگ و عار ما می‌شود پرهیزید. مایه سرافرازی ما باشید نه سرافکندگی. در نماز جماعت آن‌ها (برادران اهل سنت) شرکت، و بیمارانشان را عبادت کنید و در مراسم تشیعشان حضور به هم رسانید و مبادا آنان در کارهای نیک بر شما سبقت گیرند که سزاوار است شما بر آنان پیشی بگیرید. به خدا هیچ چیز محبوب‌تر از تقیه نیست» (امام خمینی علیه السلام، الرسائل، ۲۶، روایت ۲).

ه. پیروی از سیره امامان علیهم السلام در خصوص انجام مناسک و عبادات با اهل سنت

از زمان رحلت حضرت محمد صلی الله علیه و آله تا زمان خلافت حضرت امیر علیه السلام و بعد از آن تا زمان غیبت، امامان و شیعیان بیش از دویست سال تقیه، و در اجرای شؤون اسلامی مثل امور مختلف حج نظیر وقوف یا روز عید فطر مطابق با دستور «امیر الحاج» همانند دیگر مردم رفتار می‌کردند.

در مورد شرکت و حضور در مراسم نمازگزاران اهل تسنن روایاتی از بزرگان دین و امامان معصوم علیهم السلام نقل شده که از جمله آن‌ها روایت حضرت امام صادق علیه السلام بدین مضمون است: کسی که با آنان در صف اول نماز بخواند، مانند کسی است که پشت سر رسول الله صلی الله علیه و آله در صف اول نماز بخواند. حضرت امام خمینی علیه السلام شرکت در نماز جماعت اهل سنت را به مأمومان توصیه کرده است.

بعد از ارتحال حضرت امام، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در نظام جمهوری اسلامی ایران با برافراشته نگه‌داشتن پرچم وحدت بین مسلمانان و تقریب مذاهب اسلامی تداوم بخش راه امام شده، و در مقاطع گوناگون با اعلام مواضع و رهنمودهای خویش بر تحقق وحدت اسلامی و آگاهی از خطرها و توطئه‌های استکبار جهانی تأکید فرموده است. مقام معظم رهبری دعوت به وحدت و تقریب مذاهب اسلامی را امر جهانی می‌داند.

۸. اقدام‌های جمهوری اسلامی ایران برای رسیدن به وحدت اسلامی

جمهوری اسلامی ایران جهت تحقق هرچه بیشتر وحدت و تفاهم میان مذاهب اسلامی موجود در کشور و نیز نزدیکی با دیگر ملل مسلمان جهان، برنامه‌ها و فعالیت‌های گسترده‌ای را از آغاز تأسیس خود انجام داده است که ذکر همه آن‌ها در این مختصر میسر نخواهد بود؛ بدین سبب فقط گوشه‌هایی از اهم این اقدام‌ها ذکر می‌شود.

۸-۱. احترام به حقوق و عقاید فرقه‌های اهل سنت

زمانی که قانون اساسی جمهوری اسلامی از سوی فقیهان و حقوقدانان بررسی و تدوین می‌شد، یکی از مسائل بسیار مهمی که در گذشته بدان توجه نمی‌شد، در قانون اساسی گنجانده شد و آن به رسمیت شناختن مذاهب چهارگانه اهل تسنن است. مذهب رسمی کشور در قانون اساسی شیعه اثنا عشری است؛ اما سایر مذاهب اهل تسنن نیز از آزادی رأی عقیده و انجام فرایض دینی خود بهره‌مند شدند. از امور دیگری که برادران اهل سنت در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از آن بهره‌مند هستند، حق انتخاب نماینده در مجلس شورای اسلامی است.

از اقدام‌های دیگر جمهوری اسلامی، احترام به حقوق و عقاید اهل سنت در مورد اجرای حدود و قوانین شرعی طبق عقاید و اصول مذهب آن‌ها است که این خودگامی بزرگ در ایجاد تفاهم و تقریب مذاهب اسلامی به شمار می‌رود. از امور دیگری که مناطق سنی نشین ایران بعد از انقلاب اسلامی از آن بهره‌مند شدند، امکان برگزاری آزادانه نماز جمعه به امامت امامان اهل سنت است. همچنین داشتن مساجد مخصوص به خود از دیگر امتیازهایی است که در پرتو جمهوری اسلامی از آن منتعم شده‌اند.

۸-۲. برگزاری مراسم هفته وحدت

از ابتکارها و مساعی جمهوری اسلامی ایران جهت گستراندن تفکر اتحاد مسلمانان، برگزاری مراسم هفته وحدت است و با متصل کردن دو تاریخ ۱۲ ربیع الاول و ۱۷ ربیع الاول به یک‌دیگر و

برگزاری مجالس و محافل متعدد جشن، جماعت شیعه و سنی در آن مراسم شرکت می‌کنند. حضرت امام علیه السلام در این مورد می‌فرماید: «امیدواریم که خداوند تبارک و تعالی به ملت قهرمان ایران سلامت بدهد و هفته وحدت را واقعاً هفته وحدت درست کند، نه این‌که فقط ما هفته وحدت می‌گیریم. ما محتاج به وحدت هستیم در سالیان دراز و همیشه» (صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۲۵۰، ۶۴/۹/۹).

این یکی از بزرگ‌ترین اقدام‌ها در راه حفظ وحدت است؛ چنان‌که در رژیم طاغوت با برگزاری جشن‌ها و پایکوبی‌ها در روز کشته شدن عمر بن خطاب، به نام عید خلیفه‌کشان، بزرگ‌ترین ضربه به وحدت مسلمانان زده می‌شد و زمینه ایجاد تفرقه و اختلاف‌های پایدار پدید می‌آمد که با اتحاد یک روش وحدت بخش و تقریبی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی این عامل تفرقه افکن کنار گذاشته شد.

۸-۳. ایجاد امکانات آموزشی، رفاهی، بهداشتی

زمان رژیم طاغوت بسیاری از مناطق و استان‌های کشور در اثر سیاست‌های نادرست و استکباری، در محرومیت‌های متعدد آموزشی، رفاهی و بهداشتی به سر می‌بردند که مناطق سنی‌نشین نیز مشمول این محرومیت‌ها بودند. جهاد سازندگی به دنبال فرمان تاریخی حضرت امام علیه السلام در سال ۱۳۵۸ برای سازندگی و آبادانی کشور تأسیس شد و با ایثار و فداکاری جهادگران سخت‌کوش، به محرومیت زدایی از جای‌جای این کشور پهناور کمر همت بست و با وجود مشکلات فراوان و توطئه‌های دشمنان و گروهک‌های منحرف ضد انقلاب اسلامی توانست خدمات و امکانات آموزشی، رفاهی و بهداشتی را حتی به مناطق محروم اهل سنت نیز برساند. ایجاد راه‌های ارتباطی و ساختن جاده‌ها، پل‌ها، بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها، مدارس و بهره‌برداری از آب آشامیدنی، برق و... به سرعت در این مناطق آغاز شد؛ به طوری که هم‌اکنون بسیاری از روستاها و شهرهای این مناطق وضعیت به نسبت مناسبی دارند که قابل مقایسه با نیم قرن حکومت رژیم پهلوی نیست.

۸-۴. مبارزه با تبلیغات تفرقه افکن و آرامش زدا

به دنبال تلاش‌های خالصانه جمهوری اسلامی برای تحقق تفاهم و اخوت اسلامی میان برادران اهل سنت و شیعه، قدرت‌های شکست خورده و مایوس استکباری، با استفاده از سابقه اختلاف‌های گذشته و ایجاد القانات بی اساس و تهمت‌های ناروا کوشیدند شیعیان و پیروان اهل سنت را در نظر یک‌دیگر خلاف واقع و حقیقت نشان دهند.

آن‌ها کوشیدند شیعیان را در نظر اهل سنت، کسانی معرفی کنند که دارای قرآنی غیر از قرآن موجود هستند. خدا و پیغمبرشان حضرت علی علیه السلام است و حبشان کربلا و نجف؛ امامان را می‌پرستند و بر خاکشان سجده می‌کنند. فقط سه نوبت نماز می‌خوانند و هر عمل صحیحی هم که در برابر اهل سنت انجام می‌دهند برای تقیه است (بی‌آزار شیرازی، مشعل اتحاد، ص ۶).

از آن طرف اهل سنت را در نظر شیعیان، دشمنان سرسخت اهل بیت معرفی کرده، تهمت‌ها و سنت‌های گوناگون را به آن‌ها نسبت می‌دهند.

قدرت‌های سلطه‌گر غرب با بهره‌برداری از این القائات تبلیغاتی و نیز با تجهیز گروهک‌های خود فروخته ضد انقلاب با ایجاد ترور و وحشت به‌ویژه اوایل انقلاب اسلامی، جوی از ناامنی و ناآرامی در مناطق سنی‌نشین کشور ایجاد کرده بودند که خود مانع بزرگی در ایجاد و ارائه خدمات و امکانات رفاهی، بهداشتی و آموزشی به شمار می‌رفت؛ البته هرچند مردم پاک سیرت و مسلمان و انقلابی اهل سنت به این تبلیغات دروغین و بی‌اساس دشمنان اسلام و انقلاب توجه نکردند، سرانجام با تلاش همه جانبه فرزندان انقلابی این مرز و بوم جلو تحریکات تفرقه‌افکنانه و ضد وحدت دشمن گرفته، و امنیت و آرامش که یکی از وظایف اصلی نظام مقدس جمهوری اسلامی است، در این مناطق حاکم شد. حضرت امام خمینی رحمه الله که یک لحظه نیز از فکر اتحاد و وحدت میان مسلمانان غافل نبود فرمود: «آقایان اهل سنت و علمای شیعه مدت‌ها است که زحمت می‌کنند تفرقه را کنار بگذارند و کسانی که پیغمبرشان و دین‌شان یکی است، همراه و برادر باشند؛ لکن افرادی کوشش می‌کنند که تفرقه ایجاد کنند و شما خوب می‌دانید که چه کسی از تفرقه سود می‌برد» (صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۲۴۸، ۶۱/۵/۲۵).

۸-۵. برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی

انقلاب اسلامی ایران همان‌گونه که مسلمانان ایران را به برادری و تفاهم اسلامی دعوت می‌کند، تمام مسلمانان را نیز برای تحقق وحدت اسلامی فرا می‌خواند. در این راه جمهوری اسلامی اساس کار خود را دعوت از عالمان و متفکران سراسر جهان برای بحث و تبادل نظر جهت آگاهی و شناخت بیشتر مذاهب از یک‌دیگر و جلوگیری از هر گونه فعالیت‌های تفرقه‌افکنانه و ضد وحدت قرار داد.

جمهوری اسلامی ایران با برپایی کنفرانس‌های متعدد در سطح جهان توانسته است گام‌های بزرگی برای گردهمایی و تجمع عالمان اسلامی بردارد و با ایجاد بحث‌های مفید و سازنده بیشتر

حقایق مکتوم و نیز مشترکات و امور مورد تفاهم مذاهب اسلامی را آشکار سازد و زمینه‌های تشکیل امت واحده را پدید آورد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص برگزاری کنفرانس‌ها و گردهمایی‌های بزرگ عالمان و متفکران اسلامی می‌فرماید: «مهم‌ترین مسؤلیت این کنفرانس‌ها و امثال آن، شناسایی مبانی وحدت و رفع آن موانع می‌باشد. به اعتقاد ما کوچک‌ترین این موانع ذهنیت عامه مردم است که باید اصلاح شود و این امر جز به دست علما، روشنفکران، نویسندگان و کسانی که قدرت هدایت افکار عمومی را دارند، میسر نیست» (ویژه نامه تقریب - دبیرخانه کنفرانس وحدت اسلامی - ۱۳۶۹ تهران).

۸-۶. تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

مقام معظم رهبری، با توجه به ضرورت استمرار و تقریب اندیشه نزدیکی و اتحاد بین مسلمانان بر اساس یک طرح و برنامه مدون و تشکیلات منسجم در سال ۱۳۶۹ با صدور فرمانی، مرکزی به نام مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی تأسیس فرمود که مکان آن تهران است.

۱. اهداف مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

اهداف این مجمع طبق ماده ۳ اساسنامه آن عبارتند از:

۱. کوشش در راه ایجاد آشنایی و تفاهیم بیشتر بین عالمان و متفکران و پیشوایان مذهبی جهان اسلامی در زمینه‌های اعتقادی، فقهی، اجتماعی و سیاسی؛
  ۲. سعی در ایجاد هماهنگی و تشکیل جبهه واحد بر اساس اصول مسلم اسلامی مقابل توطئه‌های تبلیغاتی و تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام؛
  ۳. اشاعه فکر تقریب بین توده‌های مسلمان و آگاه کردن آنان با توطئه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان؛
  ۴. کوشش در تحکیم و اشاعه اصل اجتهاد و استنباط در مذاهب اسلامی.
- مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، اهداف پیشین را از راه‌های گوناگون تحقق می‌بخشد؛ از جمله:
- * شناسایی و تماس با جمعیت‌ها و انجمن‌ها و شخصیت‌های گوناگون مسلمان که مؤید تقریب بین المذاهب هستند؛
  - * به منظور ایجاد زمینه فعالیت‌های مشترک؛ تألیف و تحقیق و نشر و توزیع کتب و مطبوعات و تحقیقات و بررسی‌های علمی و اجتماعی مناسب در زمینه مسائل مشترک مذاهب اسلامی؛
  - * ایجاد و گسترش فعالیت‌های حوزوی و دانشگاهی در زمینه فقه و اصول تطبیقی؛
  - * برگزاری مجامع و جلسات ثابت و فوق‌العاده.

مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی دارای شورایی عالی مرکب از عالمان و دانشمندان ایران و اقصاد نقاط جهان است. افزون بر آن یک مجمع عمومی دارد که اعضای آن از میان عالمان و متفکران و پیشوایان مذاهب اسلامی در جهان که موافق فکر تقریب مذاهب اسلامی باشند، برگزیده می‌شوند که دست‌کم سالی یک بار با حضور اکثریت اعضا تشکیل می‌شود.

پس از تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و تدوین اساسنامه و خط مشی و اهداف آن، یکی از نخستین و مهم‌ترین اقدام‌های این مجمع، ارائه و عرضه منشور تقریب است که شامل نمونه راه‌های علمی و عملی تقریب مذاهب اسلامی می‌شود و در دسترس جمع فراوانی از محققان و اندیشه‌وران مذاهب اسلامی در سراسر جهان اسلام قرار گرفت. در واقع بدین وسیله از آن‌ها دعوت شد تا تحقیقات و آرا و مطالعات خود را به سوی این موضوعات مورد نیاز و ضرور برای تحقق اندیشه تقریب مذاهب اسلامی سوق دهند تا محور و ملاکی برای بحث‌های انتقادی یا تکمیلی آن‌ها باشد.

رؤوس اصلی فعالیت‌ها و اقدام‌های مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی را می‌توان از قبیل امور ذیل دانست: قرآن و تفسیر، روایات و احادیث، رجال و تراجم، کتاب‌ها و مؤلفان، کلام و مناظره فقه و اجتهاد، اهل بیت (علیهم‌السلام) و سلسله جلیل‌القدر سادات، صحابه و تابعین، سیاست و حکومت. همچنین مجمع اقدام به تأسیس دانشگاه مذاهب اسلامی و مرکز مطالعات فقهی کلامی کرده است.

ب. خط مشی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

۱. جلب نظر عالمان مذاهب اسلامی و ایجاد هماهنگی میان آنان: مقصود از مذاهب اسلامی، مذاهبی است که اصول و ارکان اسلام را پذیرفته‌اند و می‌توان پیروان آن‌ها را مسلمان نامید.
۲. مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، مؤسسه‌ای فرهنگی، علمی است؛ ولی در شرایط لازم و طبق اقتضای مصلحت امت اسلامی موضع‌های سیاسی هم خواهد گرفت.
۳. این مجمع از انجام هرگونه عمل تفرقه‌آمیز میان مسلمانان می‌پرهیزد و دولت‌هایی را که باعث وحدت و ائتلاف امت اسلامی می‌شوند تأیید می‌کند.
۴. این مجمع، جهانی و بین‌المللی است و به یک منطقه یا یک کشور یا یک نژاد اختصاص ندارد و در خط مشی خود همواره به این امر مهم متعهد خواهد بود.
۵. هدف این مجمع دعوت پیروان یک مذهب به مذهب دیگر نیست؛ بلکه هدف ایجاد تفاهم و دست یافتن به زمینه‌های مشترک است.

۶. مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی خواهد کوشید با کلیه مجامع و انجمن‌های اسلامی در سراسر جهان رابطه برقرار سازد.
۷. مجمع برای رسیدن به اهداف خود، از کلیه وسایل تبلیغاتی مشروع نظیر روزنامه، مجله، فیلم، تشکیل کنفرانس‌ها، تهیه برنامه رادیو و تلویزیون استفاده خواهد کرد.
۸. این مجمع تعهد دارد در حد امکان، اختلاف‌های نو ظهور میان کشورها و گروه‌های اسلامی را مرتفع ساخته، طرف‌های نزاع را به صلح و آرامش دعوت کند.
۹. مجمع در حفظ و مبادله میراث مشترک فرهنگ اسلامی در هر زمان و مذهب می‌کوشد و عقیده دارد، کلیه موارد فرهنگی و علمی مسلمانان از آن همه است.
۱۰. این مجمع بررسی و بحث در مسائل مورد اختلاف مذاهب اسلامی را در جوّی آرام و دور از تعصب بر اساس دلیل و برهان و استنباط سالم تشویق می‌کند و به همین سبب جلسات مشورتی مرکب از عالمان و مذاهب گوناگون را تشکیل خواهد داد.
۱۱. مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، در ایجاد رابطه با محققان مذاهب اسلامی جهت شناختن آرای متخصصان مذاهب آنان خواهد کوشید.
۱۲. مجمع خواهد کوشید تا اختلاف‌های مذهبی را بشناسد و در از میان بردن آن‌ها اقدام کند.

نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی ایران واکنشی از سوی طرفداران احیای تفکر دینی برای حل مشکلات جوامع اسلامی و چاره‌جویی آن‌ها با استفاده از اصول و مقررات ارزشمند اسلام بود. این واکنش در مقابل استبداد و استکبار که منافع خود را در نبود اسلام می‌دیدند، پدید آمد. مبارزان اسلامی برای تحقق بخشیدن به آرمان‌های اسلام با تأکید بر هویت اسلامی به اتحاد و نزدیکی فرقه‌های گوناگون مذهب اسلام می‌اندیشیدند و به همین سبب بود که نظر مثبت پیروان مذاهب اسلامی به انقلاب اسلامی جلب شد. انقلاب اسلامی فقط به مسلمانان ایران منحصر نیست؛ بلکه آرمان‌های آن‌ها مورد دلخواه و مطلوب میلیون‌ها مسلمانی است که در کشورهای خارج، خواه اسلامی و خواه غیر اسلامی زندگی می‌کنند. همین‌طور مبارزات انقلاب به داخل کشورها منحصر نیست؛ بلکه اعتقاد بر این است که روند مبارزات ملی باید در سطح بین‌المللی انجام پذیرد؛ چرا که تحقق بعضی از آرمان‌های اسلامی بعد از تأسیس حکومت اسلامی منوط به هماهنگی و نزدیکی کشورهای اسلامی است. انقلاب اسلامی به بیداری هویت اسلامی مسلمانان جهان دامن زد و آن‌ها را نیز به سوی مبارزه‌های اسلامی کشاند.

برای تحقق اهداف بین‌المللی اسلام، راهبرد وحدت اسلامی یکی از پایدارترین خط‌مشی‌های جمهوری اسلامی ایران اتخاذ شده است. وحدت اسلامی به معنای تأکید و تکیه بر مشترکات مذاهب اسلامی با مطرح نکردن دیدگاه‌های متضاد است. وحدت اسلامی به معنای انتخاب یک مذهب به صورت مذهب تمام مسلمانان نیست؛ بلکه پیش شرط رسیدن به وحدت اسلامی، وجود اخوت اسلامی به معنای احساس برادری بین مسلمانان و کشورهای اسلامی نسبت به یک‌دیگر است.

جمهوری اسلامی ایران برای رسیدن به وحدت اسلامی در سطح ملی و بین‌المللی کوشش‌های فراوانی کرده است که نتایج مثبت آن‌ها روشن است. در سطح کلان نتیجه این اقدام‌ها را در گسترش نهضت‌های اسلامی و مبارزات مسلمانان جهان برای ساختن جامعه‌ای بر اساس اسلام می‌توان مشاهده کرد. این آثار جز با بهره‌گیری از امکانات موجود ملی و بین‌المللی به دست نیامده‌اند.

در آینده نیز این راهبرد به طور مسلم از طرف جمهوری اسلامی ایران مورد پی‌گیری قرار خواهد گرفت که در این مورد لازم است با توجه به تجارب گذشته آثار مثبت‌تری ارائه شود. یکی از ساز و کارهایی که در تحقق این راهبرد می‌تواند بسیار مؤثر باشد، سازمان کنفرانس اسلامی است. این سازمان کارایی خود را در رفع ستم از یکی از ملل مسلمان یعنی مسلمانان بوسنی و هرزگوین در عصر حاضر نشان داده است. یگانه عامل مؤثر در پیروزی این سازمان، وحدت و اتفاق نظر کشورهای اسلامی در حمایت از مسلمانان بی‌دفاع بوسنی بود و می‌توان گفت که در صورت تکرار چنین اتفاق نظری در مورد مسائل دیگر، باز این سازمان در پیش بردن اهداف خود موفق خواهد بود.

برای وحدت و اتفاق نظر کشورهای اسلامی در قالب سازمان کنفرانس اسلامی لازم است مشکلات موجود بین کشورهای مسلمان شناسایی و حل شود. همچنین باید برای رفع مشکلات به اسلام متوسل و متمسک بود. در چنین وضعی باید از استعدادها و منابع قوت کشورهای اسلامی برای تقویت سازمان کنفرانس اسلامی و تبدیل آن به یک سازمان بسیار قوی در سطح بین‌المللی و محول کردن وظایف گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی در آن و استمرار وحدت بین مسلمانان استفاده کرد.

منابع و مأخذ

أ. کتابها

۱. الگار، حامد، نهضت بیداری در جهان اسلام، سید محمد مهدی جعفری.
۲. الموسوی، ...، مباحث عمیق در جهت وحدت امت اسلامی، احمد صادقی، انتشارات حاذق، قم، ۱۳۶۲ ش.
۳. بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم، اسلام آیین همبستگی، انتشارات بعثت، تهران، ۱۳۵۴ ش.

۴. بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رسالت انقلاب اسلامی ایران در توحید کلمه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰ ش.

۵. _____ مشعل اتحاد، موسسه انجام کتاب، ۱۳۷۰ ش.

۶. _____ همبستگی مذاهب اسلامی، امیرکبیر، ۱۳۵۷ ش.

۷. خامنه‌ای، محمد، حج از دیدگاه حقوق بین الملل، انتشارات کیهان، ۱۳۷۱ ش.

۸. خدوری، مجید، تجدید حیات سیاسی اسلام، از سید جمال تا اخوان، حمید احمدی.

۹. خمینی، روح الله، صحیفه نور.

۱۰. _____ کشف الاسرار.

۱۱. _____ ولایت فقیه.

۱۲. دار التقریب بین المذاهب الاسلامیه، ویژه نامه تقریب، سال‌های (۶۹ - ۷۲).

۱۳. شری، محمد جواد، امیرالمؤمنین اسوه وحدت، محمدرضا عطایی، انتشارات بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد، ۱۳۶۶ ش.

۱۴. عمید زنجانی، عباسعلی، انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، موسسه خدمات فرهنگی انقلاب، ۱۳۶۷ ش.

۱۵. عنایت، حمید، اندیشه سیاسی اسلام معاصر، بهاءالدین خرمشاهی، انتشارات خوارزمی، ۱۳۶۵ ش.

۱۶. _____ سیری در اندیشه سیاسی عرب، انتشارات امیر کبیر.

۱۷. قوام عبدالعلی، اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، انتشارات سمت، ۱۳۷۰ ش.

۱۸. کاظمی، علی اصغر، نقش قدرت در جامعه روابط بین الملل، نشر قومس، ۱۳۶۹ ش.

۱۹. مصطفوی، سید جواد، اتحاد و همبستگی در نهج البلاغه، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد، ۱۳۶۲ ش.

۲۰. مطهری، مرتضی، نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر، انتشارات صدرا، بی تا.

۲۱. موثقی، احمد، استراتژی وحدت از اندیشه سیاسی اسلام، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۰ ش.

۲۲. نقوی، پاکباز و محمدی ملاپیری، نادر شاه، انتشارات بنیاد، سوم، ۱۳۶۹ ش.

ب. مقالات

۲۳. بازگشت به هویت اسلامی، کیهان ۷۰/۲/۱۰.

۲۴. بنیادگرایی و علل خیزش آن در قرن حاضر، ابرار ۷۲/۱/۲۲.

۲۵. جنبش‌های اسلامی در قرن معاصر، روزنامه سلام ۷۱/۶/۲۹.

۲۶. گسترش جنبش‌های اسلامی از شمال افریقا تا کرانه اقیانوس آرام، کیهان ۷۰/۴/۱۱.

۲۷. گسترش جنبش‌های اسلامی، روزنامه کیهان ۷۰/۴/۹.

۲۸. مجله سیاست خارجی، ش ۱، سال ۶۶، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

